

ТАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

TACTICS OF INVESTIGATING CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF OFFICIAL ACTIVITY

Осипенко І.П., старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Костюченко Н.Д., студентка юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Специфічною рисою злочинності серед посадових та службових осіб виступає її корупційний характер, що відповідно вимагає ефективного реагування зі сторони, як правоохоронних органів, так і держави в цілому. Разом з тим, варто відзначити, що офіційна статистика правоохоронних органів нашої держави не завжди в повній мірі відображає дійсний стан речей та може реально відобразити стан злочинності в даній сфері. Сьогодні Кримінальний кодекс України (далі – КК України) містить цілий розділ XVII, який стосується кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Тому, дослідження основи тактичних особливостей розслідування службових кримінальних правопорушень є надзвичайно важливим не тільки для теорії, але й для практики. Саме тому, в науковій статті безпосередньо досліджено особливості тактики розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності з урахуванням сучасних тенденцій досліджуваної сфери. Так, зокрема, окремі аспекти присвячено дослідженню тактичних операцій та відповідно тактичних прийомів, що використовуються слідчими безпосередньо при розслідуванні окремих видів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Разом з тим, потрібно зазначити, що особливу увагу в статті приділено події кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, обранні різних тактичних прийомів, які буде найбільш доцільно використовувати під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності тощо. В науковій статті також визначено, що в науці відсутній чіткий інструментарій тактичних прийомів для розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. В свою чергу, для окремих видів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності вже існують певні тактичні прийоми. Також в науковій статті визначено, що застосування тактичних прийомів під час проведення тактичних операцій повинно відбуватися в сукупності, а саме пізнавальних, управлінських та організаційно-технічних прийомів.

Ключові слова: розслідування, тактика, кримінальне правопорушення, службова особа, тактичний прийом, тактична операція, слідчий.

A specific feature of crime among officials and civil servants is its corruptive nature, which accordingly requires an effective response from both law enforcement agencies and the state as a whole. At the same time, it is worth noting that the official statistics of the law enforcement agencies of our country do not always fully reflect the actual state of affairs and can realistically reflect the state of crime in this area. Today, the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – the Criminal Code of Ukraine) contains an entire chapter XVII, which deals with criminal offenses in the field of official activity. Therefore, the study of the basis of the tactical features of the investigation of official criminal offenses is extremely important not only for theory, but also for practice. That is why, in the scientific article, the peculiarities of the tactics of investigation of criminal offenses in the field of official activity are directly investigated, taking into account modern trends in the researched field. So, in particular, certain aspects are devoted to the study of tactical operations and, accordingly, tactical methods used by investigators directly when investigating certain types of criminal offenses in the field of official activity. At the same time, it should be noted that the article pays special attention to the event of a criminal offense in the field of official activity, the choice of various tactical techniques that will be most appropriate to use during the investigation of criminal offenses in the field of official activity, etc. The scientific article also determined that science lacks a clear toolkit of tactical techniques for investigating criminal offenses in the field of official activity. In turn, there are already certain tactical techniques for certain types of criminal offenses in the field of official activity. It is also determined in the scientific article that the use of tactical techniques during tactical operations should take place as a whole, namely, cognitive, managerial, and organizational and technical techniques.

Key words: investigation, tactics, criminal offense, official, tactical reception, tactical operations, investigator.

Постановка проблеми. 24 лютого 2023 року минув рік з моменту повномасштабного російського вторгнення в Україну. За цей рік було багато здобутків і втрат, але найголовніше, що Україна вистояла і продемонструвала окупантам свою міць і незалежність. Однак, серед найбільш негативних моментів можемо звернути увагу на корупцію, адже навіть непоодинокі випадки були крадіжки гуманітарної допомоги, коштів, які йшли на армію та інші корупційні прояви під час війни. Все це не сприяє боротьбі з корупцією. Тому, в зв'язку з цим дослідження особливостей тактики розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності є надзвичайно актуальною в контексті забезпечення правопорядку та боротьби з корупцією в державі як з позицій теорії криміналістики, так і з позицій практики боротьби з корупцією в діяльності антикорупційних органів України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності не є новою для вітчизняної науки, оскільки протягом всього часу незалежності, а особливо після 2014 року різноманітні аспекти протидії корупції досліджувалися в різних галузях права. Окремим питанням тактики розслідування кримінальних правопо-

рушень у сфері службової діяльності присвячено наукові дослідження Т. В. Варфоломєєвої, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, А. В. Іщенко, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнкі, В. Т. Нора, М. В. Салтєвського, М. О. Селіванова, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шенітька, М. Є. Шумили та інших вчених.

Виклад основного матеріалу. Перш за все слід зазначити, що сфера службової діяльності є надзвичайно багатоаспектною. Це зумовлюється тим, що потенційні можливості вчиненні відповідних кримінальних правопорушень є дійсно обширними, адже їх можна вчинити і шляхом отримання неправомірної вигоди, і шляхом зловживання владою або службовим становищем, і також шляхом перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу чи то службового підрозділу тощо. Тобто, фактично, вищезазначені способи демонструють те, що сфера службової діяльності є багатоаспектною.

Варто зазначити, що в сфері службової діяльності кримінальні правопорушення вчиняються насамперед матеріально забезпеченими та наділеними владою особами.

Вищезазначені правопорушення вчиняють не з причин матеріальної скрути чи недостатнього розуміння харак-

теру скоєного або неосвіченості, а щоб зміцнити свої соціальні позиції та політичний вплив у суспільстві. При чому, зауважимо, що збагачення є не останнім фактором у зміненні згаданих позицій і впливу: гроші – це можливості, великі гроші – необмежені можливості тощо [1, с. 12].

Разом з тим, необхідно погодитися із науковцями, що безпосередньо при дослідженні сфери службової діяльності, першочергово необхідно визначити сутність службової особи, адже саме суб'єкт кримінального правопорушення є визначальним в цьому питанні. Це зумовлено насамперед тим, що особливості суб'єкта вчинення службових кримінальних правопорушень відіграє чи не найважливіше криміналістичне значення при визначенні особливостей вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та відповідно методики їх досудового розслідування [2, с. 273].

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі службовою діяльністю, є важливою складовою боротьби з корупцією та забезпеченням державної безпеки. Тактика розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері повинна бути спрямована на забезпечення якісного та об'єктивного дослідження злочинів, виявлення зловживань та притягнення винних до відповідальності, незалежно від їхнього статусу та рангу. Оскільки служба діяльність є особливою формою діяльності, тактика розслідування кримінальних правопорушень повинна відповідати вимогам законодавства. Тому, побудова тактики розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності повинна відповідати законодавству.

Переходячи безпосередньо до тактики розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності слід зазначити, що криміналістична тактика або ж тактика розслідування кримінальних правопорушень в цілому в криміналістиці розглядається як сукупність тактичних загальних засад, прийомів та рекомендацій досудового розслідування в цілому, а також окремих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, які передбачені кримінально-процесуальним законом [3, с. 79–80].

Таким чином, можемо констатувати, що криміналістична тактика вивчає тактику діяльності всіх учасників розслідування – слідчого, прокурора, працівників органів дізнання, судді, спеціаліста, експерта, громадських помічників, обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого, свідка тощо. Тому, в межах даного дослідження особливо важливо проаналізувати, які саме тактичні прийоми доцільно застосовувати в процесі розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності [4, с. 119].

Так, зокрема, в процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності постають завдання пізнавального, процесуального, кримінально-правового, організаційного, тактико-психологічного, матеріально-технічного характеру, які відповідно мають різний ступінь спільності, різний характер, мету та засоби їх вирішення. Серед таких інструментів надзвичайно важливе місце посідають тактичні операції, під час яких слідчий зобов'язаний належним чином виконати поставлені завдання з розслідування службового кримінального правопорушення [5, с. 7].

Подія кримінального правопорушення, як і будь-яке явище об'єктивної дійсності, є індивідуальною та неповторною. Саме тому, цілком закономірно, що її пізнання також відрізняється особливими індивідуальними особливостями. Разом із тим, відмічаємо, що тактичні операції застосовуються тільки за необхідності й обґрунтованості такої доцільності, але при цьому при кожному окремому кримінальному правопорушенні використовується певний інструментарій тактичних операцій, який буде доцільний в кожному конкретно визначеному випадку. Тобто варто правильно й у повному обсязі аналізувати ситуацію, що

склалася, тактичні завдання, що підлягають вирішенню, під час розслідування злочину, у тому числі й у сфері службової діяльності. Проте, при цьому, чимало завдань розкриття та розслідування злочинів вирішуються в ході проведення одиничних заходів [6, с. 185].

Варто зазначити, що зміст тактичної операції для кожного конкретного випадку з розслідування будь-якого службового кримінального правопорушення буде індивідуальним, оскільки комплекс заходів буде варіюватися. При цьому, зауважимо, що криміналістична наука формує типові тактичні операції для окремих видів, груп службових злочинів. Однак моделі таких операцій є орієнтовними для слідчого (детектива), оперативного працівника, прокурора. Тобто типові тактичні операції є своєрідними варіантами поведінки слідчого під час розслідування конкретного службового кримінального правопорушення, які можуть видозмінюватися з урахуванням наявної вихідної інформації.

Водночас запропоновані типові тактичні операції не є нормативною лінією поведінки особи, котра провадить досудове розслідування. Вони є рекомендаціями типізованого характеру, що розробляються у відповідності до певного різновиду методик, максимально «прив'язані» до типових слідчих ситуацій і витікають із конкретних тактичних завдань. Вони є прототипом певного виду діяльності. До того ж тактичні операції виступають однією із форм адаптації наукових розробок до їх практичної реалізації під час розслідування конкретного кримінального правопорушення. Все це беззаперечно вказує на важливу методичну функцію тактичних операцій [7, с. 36].

Разом з тим, відмічаємо, що тактичні прийоми розслідування службових кримінальних правопорушень є такими:

- пізнавальні, тобто встановлення фактичних обставин події кримінального правопорушення, яке необхідно розслідувати;

- управлінські, тобто визначення ефективності взаємодії в ході розслідування службових кримінальних правопорушень;

- організаційно-технічні, які відповідно полягають у забезпеченні оптимальних зовнішніх умов і необхідних організаційно-технічних заходів діяльності [8, с. 145].

Разом з тим, під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності слідчий повинен усвідомлювати, що вказані злочини часто вчиняються у співучасті й сукупно. Більше того, злочинці нерідко вживають заходів, націлених на протидію виявленню й розслідуванню вказаної категорії кримінальних правопорушень. Як приклад, це звернення до знайомих високопосадовців, працівників правоохоронних органів за підтримкою, за «ненадання ходу справі», підкуп свідків, інших суб'єктів кримінального провадження, пошкодження чи знищення речових доказів тощо.

Проте, при цьому, слушно акцентуємо увагу на відсутність розробок типових тактичних операцій для кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності як групи кримінальних правопорушень. Натомість можна зустріти формування типових тактичних операцій для окремих видів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності – привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; шахрайства з використанням публічних осіб; зловживання владою або ж службовим становищем; отримання неправомірної вигоди; незаконного збагачення тощо. Разом із тим, питання про типові тактичні операції під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності висвітлювалися згідно з положеннями нині недіючого кримінально-процесуального законодавства, що було проблемою і складно було їх адаптувати до реалій сьогодення [9, с. 157].

В свою чергу, в контексті оновлення законодавства нові тактичні прийоми розслідування службових кримінальних правопорушень не знайшли свого відображення.

Висновки з дослідження. Таким чином, дослідивши все вищевикладене, можемо зробити висновок, що службова діяльність – це безперервне, активне, цілеугоджене за метою, завданнями, місцем та відповідно часом виконання поставлених завдань органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами. В процесі розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності слідчий використовує певні тактичні прийоми із врахуван-

ням слідчої ситуації, яка склалася. На нашу думку, використання тактичних прийомів слідчим під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності повинно бути чітким і оптимальним. Це важливо з огляду на специфіку сфери, в якій вчиняються кримінальні правопорушення. Вважаємо, що застосування тактичних прийомів під час проведення тактичних операцій повинно відбуватися в сукупності, а саме пізнавальних, управлінських та організаційно-технічних прийомів. Тільки в такому випадку можна належним чином розслідувати кримінальне правопорушення, пов'язане зі службовою діяльністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мещерякова Н. Службові злочини : дивись у корінь. *Юридичний вісник України*. 2004. № 47. С. 12–14.
2. Пчеліна О. В. Службова діяльність як об'єкт криміналістичного дослідження. *Ученые записки Таверического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Юридические науки»*. Том 26 (65). 2013. № 1. С. 272–277.
3. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. П. Степанюка, В. О. Малярської; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.
4. Гаращук В. Антикорупційне законодавство України 2011 року : перспективизовитку та застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 3 (66). С. 230–237.
5. Шевчук В. М. Значення тактичних завдань для формування тактичних операцій. *Юридична наука*. 2014. № 3. С. 7–16.
6. Шепітько В. Ю. Організаційно-тактичні засоби: поняття та значення. *Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр.*: Право, 2009. Вип. 18. С. 185–192.
7. Журавель В. А. Тактичні операції в системі криміналістичних засобів протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук., практ. матер.*: Право, 2006. Вип. 6. С. 30–36.
8. Рудницька Ю. В. Криміналістична характеристика місць крадіжок, вчинених неповнолітніми. *Наукові читання – 2014 : наук.-теорет. зб.* ЖНАЕУ. Житомир : ЖНАЕУ, 2014. Т. 2. С. 145–147.
9. Пчеліна О.В. Тактичні завдання розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 155–159.